

Bhí Máire Choilm ina girseach i dtús an chéid nua. Ba í an áit a raibh an scoil ná ó thuaidh den áit a bhfuil an tIonad Pobail anois. Bhí gasúir, a raibh na fiacra curtha go maith acu, ag freastal ar an scoil seo. Cótaí a bhíodh ar na gasúir uilig, idir bhuachaillí agus chailíní. Ní raibh d'ainm ar an muinteoir ach Nóirín na Scoile. Dá mbeadh gasúr dána, nó mara mbeadh na ceachtanna déanta, chuireadh Nóirín ina seasamh ar bord iad. Chrapadh sí suas an cóta agus thugadh sí léasadh maith dóibh san áit a n-aireoidís é. Ní raibh aon chosaint idir an tsat agus an craiceann!

D'fhreastal Máire agus a beirt deartháir, Joe agus Seán, ar an scoil seo.

I dteach beag cloch a tógadh iad, i bhfoisceacht urchar cloiche don scoil. Bhí gasúir na haoise sin dea-fhoghlamta, bíodh tada le déanamh ag slat boird leis nó ná bíodh.

Ba de mhuintir Chuaig í Máire, ach níor tugadh ariamh uirthi ach Máire Choilm. Ní raibh aon aithne agam ar a deartháir, mar bhíodar caillte, curtha, sul má rugadh mise. Bhíodh Máire ag caint ar Joe go minic. Deirtí go raibh an-amhrán aige agus nach raibh lé ar bith leis ag feadaíl. Bhaineadh Joe a chuid móna amuigh ar an Leathan Mór, timpeall leathmhíle amach an cnoc. Bhí asal mór breá beathaithe aige, agus thugadh sé an mhóin abhaile ar an asal. Bhíodh sé ina shuí go moch, agus bhíodh sé ag teacht anuas an cnoc leis an dara hualach móna sula n-éiríodh aon duine eile ar an mbaile. Na comharsanaí a bhí aige, bhíodh ag éisteacht leis ag feadaíl ag teacht anuas an cnoc, agus deiridís go mbíodh náire ar na héanachaí tosaigh ag ceol, nó go mbíodh Joe Choilm tagtha abhaile. Ba mhinic a chuala mé Máire ag rá go mba é Cuaichín Ghleann Néifinn an

Seo sleachta as aiste le Jackie Mac Donncha (ar chlé) a fuair duais Oireachtais cúpla bliain ó shin. An teideal a bhí ar an aiste ná 'Máire Choilm agus Mise'. Cailleadh Máire Choilm i lár na seascaidí. Ba í an duine deireanach den chlann í. Is dóigh gur imigh an seal léi.

Máire Choilm agus Mise

t-amhrán ab fhearr leis agus go mbíodh sé dhá chasadh i gcónaí.

Fuair Máire agus a deartháir deis cónaí i dteach Comhairle Condae ach níor fhanadar ann. Scilling sa tseachtain an cíos a bhí le n-íoc, ach ní raibh Máire sásta an scilling a íoc. Bhíodar uibhreach, ar nós go leor eile ag an am, agus b'fhearr leo gach rud ar a gconlán fhéin. Thóg Joe bothán beag sealadach, déanta as móin. Uirlár dóibe, ceann tuí, agus simléar. Nuair a bhí an teachín déanta aige thóg sé teach cloiche. Ceann tuí a bhí ar an teach seo, freisin, agus sailltreacha giúsaigh, a bhain sé sa gcnoc, a bhí mar rataí. Scraitheachaí móra leathana a bhí idir na rataí agus an tuí. Cheangail sé an tuí le súgán féir. Ba é sin a dteach, agus ansin a mhaireadar.

Rinne Joe veidhlín as píosa adhmaid, lena lámha féin, agus chas sé ceol air.

Narbh iontach an lánseáil é, an lá ar bhain sé ceol as an uirlis, leis na lámha céanna a rinne!

Bhíodh plúchadh ar Joe, agus thagadh meirfean go minic ar an bhfear bocht. Ní raibh aon aois mhór ar Joe, ach an oiread lena dheartháir, nuair a cailleadh é. Ach cailleadh Joe faoi dhó! Bhí

comharsanaí maithe ag Máire Choilm, agus dá mbeadh aon anró uirthi bheidís ar an tairseach ar iompú do bhoise. Lá amháin bhí meirfean ar Joe. Bhí sé ina luí ar leaba, a bhí déanta as tuí, faoin bhfuinneog bheag a bhí ar an teach. Tharla sé go raibh duine nó beirt de na comharsanaí istigh sa teach ag an am, agus cheapadar go raibh Joe caillte. Bhí duine acu ag iarraidh súile Joe a dhúnadh. Ach ní fhanfadh na súile dúnta! Tháinig comharsa eile thar an tairseach. Bhí an teach dorcha go maith faoi seo, agus gan áit ag aon duine eile taobh istigh. D'fhiafraigh an fear a tháinig, ina sheanbheic, "Cén chaoi bhfuil tú, a Joe?"

"M'anam nach mbeadh caill ar bith orm, dá dtógfadh an t-amadán seo a chuid ordógaí móra de mo shúile," a deir an glór, ón urlár.

Bhí Joe ar ais ina measc, aríst.

Níor phós Máire Choilm ariamh, cé go ndeiridís go raibh cúpla leaid óg ag éirí aníos lena linn, a bhíodh ag iarraidh iad féin a bhrú chun tosaigh. Deir siad go raibh sí chomh cantalach le dris nuair a luafaí leids, nó cúinneáil, nó cúirtéireacht, nó

cocaí féir. Bhí an greann fairsing ag an am, bhí an troscadh fada, agus ní ití feoil Dé hAoine.

Níor thuig mé ariamh cén fáth a raibh riail na feola le linn aimsir Mháire Choilm, agus gan feoil Déardaoin, ná Dé Céadaoin ná aon lá eile.

• • •

Nuair a tháinig sagart cúnta go Cill Chiaráin sa mbliain 1943, bhíodh aifreann sa séipéal chuile mhaidin. Roimhe sin, ní bhíodh aon aifreann i rith na seachtaine, cé is moite don Domhnach. Bhíodh Máire Choilm ar Aifreann chuile mhaidin, agus bhíodh sí ar an gcéad duine sa Séipéal maidin Domhnaigh. Bhíodh sí ina suí san suíochán céanna i gcónaí. Ach bhí seal dá saol, agus ní bhíodh aon suíochán aici. Ní raibh sa séipéal ar dtús ach sé cinn de shuíocháin, agus iad gar don altóir. Suíocháin a cheannaigh "na boic mhóra," a bhí sna sé shuíocháin, agus bhíodh na suíocháin "dúnta do na gnáthdhaoine." Ní raibh cead acu seo suí. Bhí lucht an airgid níos gaire don altóir, ach b'fheidir go raibh Máire Choilm agus a leithéid, níos gaire do Dhia.

• • •

I lár na gcaogaidí a cailleadh Joe Curran, comharsa domsa agus do Mháire Choilm. Ba Tigh Churraoin a bhí an chéad Wireless, agus bhímis isteach ann go minic ag éisteacht le "Céili House." Ba iomaí lá a d'fheicfinn an seanfhear ina shuí ar an gcláí thíos ag Garraí an Tobair, ar bhrúach na farraige. É ag breathnú uaidh amach i dtreo Oileán Cheonnlaide, an áit a mbaineadh sé a chuid feamainne leasaithe, tráth dá shaol. Maidhmeanna béaga cineálta farraige ag cogarnaíl anois leis na clocha duirlinge a bhí scaipithe thart faoin gcláí. B'fheidir go raibh na maidhmeanna céanna ag cogarnaíl le Joe, ag trácht ar mhuiríní, is ar fheamainn, is ar thránna móra.

D'fheicfinn Joe ag éirí den chlaí, ag breith ar a mhaide, agus ag déanamh a bhealaigh aníos in aghaidh an aird, i dtreo a thí. Seanfhear slachtmhar nádúrtha comharsanúil, ar a bhealach abhaile.

Dúirt mo mháthair liom a ghabháil soir agus paidir a rá do Joe Curran an lá ar cailleadh é. Chaith mé na trí chlaí a bhí le caitheamh, agus bhí mé ar an tsráid, agus ansin isteach sa gcistineach. Ní dheachaigh mé níos faide. Bhí a bhean, Grace, ina suí ag an tine ag breathnú isteach sa lasair. Bhí doras an tseomra ar oscailt, agus chonaic mé Joe ar an leaba. Dúirt mé mo chúpla paidir, agus amach liom de sciotán. Ba é seo an chéad uair agam duine caillte a fheiceáil. Is dóigh nár chreid éinne mé go raibh sé imithe mar go raibh sé fós sa leaba. Níl fhios agam an airíonn gasúr brón ná uaigneas, ach bhí aistíl éicint ar an ngasúr seo an lá sin. Níor chaith mé aon léim thar claí ar mo bhealach abhaile. Níor thóg mé an t-aicearra. Shiúil mé an bóthar abhaile. Lá arna mhárach agus a chlann mhac dhá thógáil amach as an teach, ina bhosca deireanach, tháinig an aistíl ar an ngasúr, aríst, agus mé ag cuimhniú nach bhfeicfinn an seanfhear ag siúl an bhóthair, aríst, go brách. Bhí scealp bainte as an mbaile, agus geampa bainte as mo shaol.

• • •

Bhíodh racht de gháire le cloisteáil go minic ó Mháire Choilm, agus thagadh sé ó fhíoríochtar a croí. Sa mbliain 1960, bheartaigh cuid de leids an bhaile caoi a chur ar an teach do Mháire. Shocraíodar leis an sagart go mbeadh cóisir acu san halla, chun beagán airgid a bhailiú le cúnamh a thabhairt leis an gcostas. Thar oícheanta an domhain, bhí cóisir eile, ag an sagart céanna, san taobh eile den pharóiste. Níor déanadh freastal ar an dá thrá, agus ní mórán airgid a cruinníodh don obair. Ach níor chuir sin stop le

Máirtín Johnny Tom, Tom Sheáinín, Tom Toole, ná Andy Halloran. Chuireadar caoi ar na ballaí, chuireadar díon sinse ar an teach, agus chuireadar síos urlár nua. B'shin an áit a raibh an spraoi agus an chraic agus an gháirí, agus an tae láidir. Ba í Máire a chuir an racht uaithi nuair a líon sí a píopa le píosa de fhód móna, a bhí leagtha ar an stóilín le taobh na tine. Bhí duine de na leids theis an plog tobac a chur i bhfolach, agus plog móna a chur ina áit. Ba í a mhol na leids sin de bharr a gcuid oibre. Bhí sí fhéin chomh bródúil le cat a mbeadh póca air!

Bhí Máire óg go maith nuair a chuaigh an Titanic go tóin poill. Bhí sí óg nuair a chuaigh Buachaill Báire an Domhain Thiar ar stáitse don chéad uair. Bhí sí óg le linn Éirí Amach na Cásca, nuair a maraíodh na hÓglaigh, agus ba mhinic í ag caint ar na Tans a tháinig ar an mbaile i 1920. Bhíodar ina gcónaí gar go maith di i gCill Chiaráin. Bhí sí ina bean óg nuair a tháinig Seanad Éireann le chéile don chéad uair, agus nuair a bhí Dúbhghlas de Híde ina chéad Uachtarán ar Éirinn, nuair a cailleadh W. B. Yeats, agus nuair a thuirling an chéad eitleán ag Rinn Eannaí. Bhí sí gar don leathchéad nuair a cailleadh John Mc Cormack, agus nuair a déanadh Uachtarán do Sheán T. Ó Ceallaigh. Bhí na trí scór caite go maith aici nuair a maraíodh naonúr saighdiúir Éireannach, de chuid na Náisiún Aontaithe, i Niemba, agus ní mórán airde a bhí aici ar an Teilifís a cuireadh ar bun i 1962.

Ar an mbóthar a bhuail an tinneas í, agus í ar a bealach abhaile ón siopa. Ní bhfuair sí réidh leis an tinneas, agus bhí uirthi dul san Ospidéal. San Ospidéal a fuair sí bás.

• • •

Céard a déarfadh Máire Choilm liomsa, lá de na laethanta údán, nuair a chastaí liom ar an mbóthar í,

dá n-abróinn léi go dtiocfadh an iá nach mbeadh an bradán fiáin níos mó! Go n-íosfadh sé beatha as láimh an duine go díreach mar chaithfeá gráinne coirce ag cearc! Go dtiocfadh lá go mbeadh duine ag caint agus é caillte!

Go ndéanfadh fear agus bean páiste le chéile, agus gan iad i bhfoisceacht scread asail dá chéile. Go seasfadh fear gualainn ar ghualainn le fear na gealaí, agus go mbeadh na milliúin ag breathnú. Go mbeadh fear amháin ag bleán 300 bó ag aon am amháin, gan láimh a fháisceadh ar shine! Go bhfeicfeadh bean a páiste, agus gan an páiste beirthe fós! Go dtiocfadh an lá go mbeadh na milliúin ag fáil bháis le hocras, agus cnoc feola an taobh eile dhíobh! Go mbeadh dath dearg ar bháisteach, agus nach mbeadh gá níos mó le tobar fíoruisce! Go n-íocfadh duine dhá phunt ar mhála folamh, agus ansin go gcaithfeadh sé

uaidh é! Go mbeadh sé níos scioptha labhairt le duine thall i mBoston Mheiriceá, ná labhairt le comharsa béal dorais! Go dtógfaí an croí amach as duine agus go gcuirfí ar ais arís é! Is dóigh go ndéarfadh Máire, “mo chuid tubaiste ort, téigh ag magadh faoi dhuine éicint eile,” go bhféiscfeadh a seál dubh thart uirthi féin, agus go mbuailfeadh sí bóthar. Nó b’fhéidir – agus níl ann ach b’fhéidir – go ndéarfadh sí “faraor gan mé chomh hóg leat,”

B’fhéidir go ndéarfadh sí “tá mé chomh bodhar le slis” mar bhíodh an abairt sin aici mara mbeadh sí ag iarraidh rud a chloisteáil.

Ní raibh aon choinneoir óir ag Máire Choilm, ná bord a bhí trí scór troigh ar fad. Ní raibh sceana agus forcanna airgid aici, agus ní i gcónaí a bhíodh im ar a cuid aráin. Ní raibh stocaí lása uirthi, ná bróga sálaí arda.

Go deimhin, an lá ar cailleadh í, ní raibh an oiread airgid aici is dhéanfadh torann ar leic.

Níl a héadan breactha ar bhonn óir, ná airgid, agus níl páirc, ná foirgneamh ainmnithe ina honóir. Ach an lá ar leagadh a cónra ar charnán dubh créafóige i reilig Chill Chiaráin, le taobh a huaighe, bhí an t-achar céanna talún aici is dá mba banríon í.

Ní raibh mórán baile nach raibh leithéid Mháire Choilm ann, agus ba bhoichte an baile nach raibh. Tháinig an saol go mall agus go réidh lena linn, agus thóg sí é mar tháinig sé. Níor chuir sí dlús leis. Chreid sí gur mar a bhí a bheadh, agus mhair sí dá réir.

Ré Mháire Choilm. Ré an dóchais. Ré na measarachta, na flaitiúlachta, na geanúlachta, na gealghnúise, agus na gealgháireachta. Chonaic sise uilig é. D’éirigh liomsa drioball beag a fháil. . . .

Ceol Pobail

Coincheap Nua sa gCeol

Cuireann Caitríona Ní Chonaola síos ar curchuige nua chun an ceol a mhúscailt ionainn uilig.

Is coincheap nua é an Ceol Pobail atá tagtha chun cinn in Éirinn le dhá bhliain anuas. Baineann sé le ceol a thabhairt isteach sa bpobal agus tá sé bunaithe ar an bprionsabal go bhfuil an ceart agus an cumas ag gach aon duine ceol a dhéanamh agus a chruthú. Tríd an gceol pobail, tugtar deis do dhaoine teacht ar réimse leathan ceoil tré a bheith páirteach i gcláracha sainspéise m.sh., amhránaíocht, ceol domhanda, damhsa, déanamh uirlisí, cumadóireacht srl. Déanann na cláracha seo cothromú agus comhlánú ar an obair atá ar bun ag scoileanna, institiúidí foirmeálta ceoil agus ag gníomhaíochtaí tráchtála. Cuireann rannpháirtíocht i gcláracha Ceol Pobail le taithí dhearfach an cheoil i measc an phobail mar go gcruthaíonn sé suim, caitheamh aimsire agus deiseanna sóisialta idir gach aicme agus aoisghrúpa. Is féidir cláracha Ceol Pobail a úsáid in obair fhorbartha phearsanta le spriocghrúpaí éagsúla chun torthaí dearfacha a bhaint amach, m.sh., An Óige, an t-aosach, daoine le riachtanaí ar leith, tá an réimse spriocghrúpa chomh leathan leis an gCeol Pobail féin.

I dtíortha san Aifric, tarlaíonn an ceol pobail go héasca agus go nádúrtha i measc na ndaoine i ngan fhios dóibh féin. Cé nach bhfuil mórán de mhaoín an tsaoil ag na daoine seo, tá an ceol agus rithim an cheoil go smior iontu. Úsáideann siad a gcuid samhlaíochta chun ceol agus uirlisí ceoil a chruthú agus tapaíonn siad gach deis chun a bheith ag gabháil don cheol agus don amhránaíocht ina bpobal féin.

Bhí an faisean seo ag muintir Conamara fadó, deirtear liom. Chloisfeá daoine ag gabháil fhoinn agus iad i mbun a gcuid oibre. Ní ag brath ar an raidió ná teilifís a bhí siad mar nach raibh a leithéid ann. Tharlódh seisiún nó *time* sna tithe dá dheoin féin agus bhíodh samhlaíocht ag baint leis an mbealach a ndearna siad é. Muna raibh bosca ceoil in aice láimhe, bhí orgán béil, portaireacht nó an fheadaíl féin in ann na daoine a chur amach ag damhsa. Ar ndóigh, bhí na daoine ar mhuin na muice nuair a tháinig an raidió mar thug sé seo sos don lámh a bhíodh ag casadh an *gramophone*.

Rinne an raidió athbheochan iomlán ar an gceol Gaelach sa tír seo mar gur thug sé an ceol isteach sa teach ag na daoine. Rinne an teilifís a cuid féin ina dhiaidh sin. Cé gur iontach an dul chun cinn a bhí sa méid sin ag an am, braitheann daoine rómhór ar na meáin anois le caitheamh aimsire a sholáthar dóibh féin – go háirithe, an óige. Tá an saol athraithe chomh mór sin ó tháinig ré na teilifíse nach bhfuil an deis chéanna ag daoine anois a bheith páirteach i

Mary McPartlan (ar dheis) ag bronnadh teastais Ceol Pobail ar Chaitríona Ní Chonaola

ngníomhaíochtaí ceoil mar a bhí ag an nglúin a chuaigh romhainn. Seo í an áit ina dtagann an Ceol Pobail isteach. Tá sé de cheart agus de chumas ag gach duine, sean agus óg, bocht nó saibhir, a bheith páirteach i ngné éigin den cheol agus trasnaíonn an ceol gach teorainn.

I 1999, bhí an chéad chúrsa oiliúna i gCeol Pobail san Iarthar. Bhí cúrsa i mBéal Feirste an bhliain roimhe sin agus tá M.A. le fáil i gCeol Pobail in Ollscoil Luimnigh i mbliana. Is iad an grúpa “Sound People” ón mBreatain a chuir an traenáil seo ar fáil, grúpa atá ag plé leis an gCeol Pobail sa tír sin le chúig bhliana déag. Sa mBealtaine i mbliana, bunaíodh nasc de cheoltóirí pobail i nGaillimh chun freastal ar an éileamh a bhí ag spriocghrúpaí éagsúla ar chláracha ceoil pobail sa gcathair. Tá an nasc seo déanta suas de rannpháirtithe a rinne an cúrsa Ceol Pobail i nGaillimh, Páirtíocht Chathair na Gaillimhe agus Sound People.

Beidh Féile Cheol Pobail na Mílaoise ar siúl i nGaillimh ón 25 Meán Fómhair go dtí an 1 Deireadh Fómhair. Tá an Féile seo eagraithe chun daoine a chur ar an eolas faoi choincheap an Cheoil Phobail tré cheardlanna spésiúla a chur ar fáil don phobal. I rith na Féile beidh ceardlann ceoil tré Ghaeilge ar siúl agam in Áras na nGael ar an Satharn an 1 Deireadh Fómhair óna 4.00-6.00 a chlog tráthnóna. Beidh an cheardlann seo agus na ceardlanna ar fad a bheidh ar siúl i rith na féile saor in aisce agus beidh fáilte roimh chách. Críochnóidh an fhéile le Comhdháil lae sa gClubtheach in Eanách Mheáin, áit ina ndéanfar plé ar théamaí Ceol Pobail in Éirinn.

Is féidir tuilleadh eolais a fháil uaimse; Caitríona Ní Chonaola ag an uimhir: 087 2899 480 nó ag an seoladh ríomhphoist: ceol@oceanfree.net.

EUROPUS

AN COMHLUCHT TEANGA

Comhairleoireacht Teanga

Aistriúcháin Fothéidealú
Aistriúcháin Comhuaineach

EUROPUS TEO

1 Sr. na Mumhan
Baile Phib
Baile Átha Cliath 7

Teil: 01-830 4529
Faics: 01 830 6611

An Cheathrú Rua
Co. na Gaillimhe

Teil: 091-595359
Faics: 091-595351

Ríomhphost (e-mail) europus@indigo.ie
http://indigo.ie/europus/

Stiúrthóir: Áine Ní Chonghaile

Abair ceart é - abair trí Europus é

Coiste Gairmoideachais Chontae na Gaillimhe

IONAD OIDEACHAIS SHEACHTRAIGH.

CEAPACH NA gCAPALL

Suíomh: Tá an t-ionad suite ar chladach theas Loch Measca, le Loch Coirib ag sineadh ó dheas, Sléibhte Mám Tuirc san Iarthar agus machairí aolchloch na Gaillimhe agus Foraoisi Stáit san Oirthear. Tá 18 n-acra ag an gceantar, maille le 16 acra eile ar oileán 300 méadar ó thanalacht Loch Measca.

Saoráidí: Tá saoráidí iomlána ag Ionad Oideachais Sheachtraigh Cheapach na gCapall le saoráidí codlata do 48 mac léinn i dtí suanlios, maille le dhá sheomra do theagascóirí. Tá péirc sorn leictreach agus sorn gáis amháin sa chistin, chomh maith le hoighreadán, iosreiteán, inneall níocháin, agus ha háiseanna uile cócaireachta (potai, friochtáin, gréithre, sceanra).

Tá leithris ar leith agus saoráidí Cithfholcaidh d'fhir is do mhná san Ionad.

Tá áit sa mbialann do 100.

Tá córas teasa láir ola-adhainte san fhoirgneamh, maille le tinteán oscailte sa mbialann. Tá saoráidí seomra triomaithe ar fáil agus neart spáis stórála.

GNÍOMHAÍOCHTAÍ

Ar an Suíomh

Loch:

Snámh
Curachóireacht
Iascaireacht
Seoltóireacht
Gníomhaíochtaí Sub-Aqua
Cláirseoltóireacht

Fad Stíll

Foraoisi:

Oirthoieacht
Eolas an Dulra
Sléibhte:
Ailleadóireacht
Pluaiseanna:
Coireoireacht

Tuilleadh eolais ar fáil ó:

Ms. Patricia Walsh (Bainisteoir),
Petersburg Outdoor Education Centre,
Clonbur,
Co. Galway.

Telefon (092) 46438/46416

Facs (092) 46705